

Х. М. Марич
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ ПРАВА ГРОМАДЯН У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЕНЕРГІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Сфера використання ядерної енергії включає широкий спектр видів діяльності, зокрема пов'язаних з використанням ядерних технологій, ядерних матеріалів, джерел іонізуючого випромінювання, а також видобуванням і переробкою уранових руд та поводженням з радіоактивними відходами. При цьому, використання ядерної енергії супроводжується підвищеним екологічним ризиком, що становить загрозу для життя і здоров'я людей та навколишнього природного середовища як цілих держав, так і всієї планети. Про це свідчать катастрофічні наслідки двох найбільших і найсерйозніших аварій в ядерній енергетиці – аварія на Чорнобильській АЕС та аварія на АЕС «Фукусіма». Однак, не зважаючи на те, що ті трагічні події на деякий час похитнули світову впевненість у доцільності використання атомної енергії, сьогодні ядерна енергетика продовжує залишатися одним з перспективних напрямів розвитку, в тому числі і в Україні.

Так, згідно Енергетичної стратегії України на період до 2035 року, Україна розглядає атомну енергетику як одне з найбільш економічно ефективних низьковуглецевих джерел енергії. Подальший розвиток ядерного енергетичного сектору на період до 2035 року прогнозується виходячи з того, що частка атомної генерації в загальному обсязі виробництва електроенергії зростатиме [1].

Враховуючи таку тенденцію, а також те, що види діяльності у сфері використання ядерної енергії є винятковим джерелом підвищеної небезпеки, важливим є впровадження режиму безпечного використання ядерної енергії та радіаційного захисту людей і навколишнього природного середовища, через здійснення широкого комплексу взаємопов'язаних заходів політичного, економічного, технічного, організаційного, правового характеру.

Пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища при здійсненні діяльності у сфері використання ядерної енергії, встановлено у базовому законі ядерного законодавства України – Законі України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [2]. Даний закон визначає і права громадян та їх об'єднань у сфері використання ядерної енергії та забезпечення радіаційної безпеки, при цьому, низка цих прав закріплена в інших нормативно-правових актах.

Так, право на одержання інформації у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки, деталізовано в Законі України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» [3]. Зокрема, громадяни можуть реалізувати право на одержання інформації у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки, через подання запиту до компетентних підприємств, установ, організацій і одержання від них повної та достовірної інформації щодо безпеки ядерної установки чи об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, за винятком відомостей, що становлять державну таємницю.

Також громадяни України мають право отримувати від компетентних органів влади інформацію щодо рівнів опромінення та заходів захисту від впливу іонізуючого випромінювання в місцях їх проживання чи роботи. Конкретизовано це право для такої категорії як пацієнти, зокрема за бажанням пацієнта йому надається повна інформація про очікувану чи отриману дозу опромінення та про можливу шкоду для здоров'я.

Крім того, право на одержання інформації у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки, можна реалізувати і через відвідування у встановленому порядку з пізнавальною метою ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами. Таку можливість мають громадяни України, іноземці та особами без громадянства на підставі їх письмових запитів, відповідно до «Порядку відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення» [4]. Відвідувачі також мають право отримувати від організатора інформацію щодо дози опромінення, яку вони могли отримати в результаті відвідування відповідних.

До основних прав в сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки належить право громадян на участь у формуванні політики у цій сфері, яке реалізується зокрема, через участь в обговоренні питань, пов'язаних з використанням ядерної енергії. Для цього органи місцевої влади

можуть організовувати громадські слухання. Однак, відповідно до «Порядку проведення громадських слухань з питань використання ядерної енергії та радіаційної безпеки» [5], висновки та пропозиції, висловлені в процесі цих слухань, мають рекомендаційний характер. А для того щоб проведення громадських слухань не перетворилось лише на формальність, варто було б нормативно закріпити обов'язок уповноваженого органу проінформувати громадськість про повне врахування, часткове врахування або обґрунтоване відхилення отриманих під час громадського обговорення зауважень і пропозицій.

Ще одне право в сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки, закріплене в базовому законі – право на відшкодування в повному обсязі шкоди, зумовленої негативним впливом іонізуючого випромінювання під час використання ядерної енергії. Згідно ж Закону України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» [3], крім права на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок впливу іонізуючого випромінювання, закріплено право на компенсацію за перевищення встановлених дозових меж опромінення. При цьому, право на компенсацію за перевищення річної основної дозової межі опромінення мають, як особи, що проживають або тимчасово перебувають в радіаційно небезпечних умовах на території України, так і спеціальні категорії, наприклад пацієнти в разі помилкового або неправомірного опромінення при медичному втручанні. Право на соціально-економічну компенсацію негативного впливу іонізуючого випромінювання на здоров'я має і персонал ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання [2], уранових об'єктів [6].

Крім того, право на соціально-економічну компенсацію ризику від діяльності підприємств з видобування і переробки уранових руд, ядерних установок, об'єктів, що призначені для поводження з радіоактивними відходами, має населення територій, на яких вони розміщуються. Однак, реалізація цього права утруднюється, зокрема через недостатність коштів. Наприклад, компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження (на 2020 рік Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» [7] дія відповідних статей зупинена).

Отже, лише формальне закріплення на законодавчому рівні прав громадян у сфері використання ядерної енергії та забезпечення радіаційної безпеки, не забезпечить фактичну захищеність людей від існуючих загроз. Тільки чітка правова регламентація підкріплена послідовним та систематичним здійснення всіх взаємоузгоджених заходів з належним фінансуванням, здатні запобігти або ж зменшити дію негативного впливу діяльності у сфері використання ядерної енергії на життя і здоров'я людини, а також на екосистему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів України 18 серпня 2017 р. № 605-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/58/f469391n10.pdf>.
2. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : закон України від 8 лютого 1995 р. № 39/95-ВР // *Відомості Верховної Ради*. 1995. № 12. Ст. 81.
3. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання : закон України від 14 січня 1998 р. № 15/98-ВР // *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 22. Ст.115.
4. Порядок відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення : наказ МНС України від 02 листопада 2011 р. № 1157. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-11>
5. Порядок проведення громадських слухань з питань використання ядерної енергії та радіаційної безпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1998 р. № 1122. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1122-98-п>
6. Про видобування і переробку уранових руд : закон України від 19 листопада 1997 р. № 645/97-ВР // *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 11 – 12. Ст.39.
7. Про Державний бюджет України на 2020 рік : закон України від 14 листопада 2019 р. № 294-IX // *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 5. Ст.31.